

УДК 373.09(438):373.014.3(477)

DOI: 10.32837/apfs.v0i24.853

Олена Вікторівна Бичков'як

кандидат філософських наук, доцент кафедри імені В. Г. Скотного
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна
o.bichkovyakov@gmail.com

ОСВІТНЯ СИСТЕМА ПОЛЬЩІ

КРИЗЬ ПРИЗМУ ШКІЛЬНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджуються основні зміни, запроваджені в освітній системі України з прийняттям нового закону «Про освіту» у вересні 2017 року. Зіставлено реформи, проведені польським урядом свого часу із аналогічними в Україні.

Оскільки обидві держави походять із постсоціалістичного табору, то і шлях реформ вони долають дуже подібний. Обґрунтовано, що зміни української системи освіти дуже схожі на ті, які проходили у Польщі в кінці 80-х – на початку 90-х р.р. Починаючи від 1989 р., у Польщі постає завдання відійти від освітніх орієнтирів СРСР. Україна від освітніх стандартів СРСР відходила поступово, але чіткий вектор західних реформ вибрала лише зараз, закріпивши його в новому законі, успішна реалізація котрого потребує багато зусиль як від влади, так і від суспільства в цілому.

Автор акцентує і на відмінності освітніх систем Польщі та України. Рівні освіти у Польщі поділено на дошкільну, початкову, середню та професійну. Тобто, це по суті чотирирівнева система, три рівні якої є обов'язковими для отримання атестату. Дошкільна освіта у Польщі проходить у два етапи: для дітей у віці до 3 років у дитячих яслах, які в 2011 році були переформатовані у дитячі клуби; а для дітей у віці 3-6 років у дитячих садочках та підготовчих класах в початкових школах та в інших дошкільних закладах. Саме на цьому рівні можемо помітити різницю відмінність: акцент на дошкільній підготовці, як фізичній, так і психоемоційній, є важливою передумовою шкільної адаптації в польській шкільній системі. Це надзвичайно важливий момент, який давно під пильною увагою дитячих психологів. В Україні покиданий рівень дошкільної освіти відсутній як обов'язковий.

Також проаналізовано основні компетентності середньої школи, що постулюються новою реформою в законі «Про освіту» та ті навички і знання, що пропонує своїм вихованцям сьогодні середня школа у Польщі. Проаналізовані пріоритети польської системи освіти, найголовнішим з яких є виховання людини, яка легко використовує сучасні досягнення, розуміє світ та добре орієнтується в життєвих труднощах, сприймає різні точки зору людей. Це людина, яка засвоїла знання, що допомагають їй у мистецтві життя з іншими людьми, високогуманна, культурна, яка є частиною світу і займає в ньому своє місце, розвиває власні здібності й інтереси, удосконалюється фізично та духовно.

Ключові слова: освіта, школа, реформа, початкова школа, гімназія, ліцей, компетентності.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Ера інформаційного суспільства передбачає посилення ролі інформації та знань у процесах суспільного розвитку, а відтак і перед освітою постають вимоги з формування такого людського потенціалу, що буде швидко реагувати на нові виклики: розробляти, ефективно використовувати і впроваджувати інноваційні технології, виявляти креативність та адаптивність, і найголовніше - самонавчатися протягом усього життя. Це давно зрозуміли на Заході, тому й реформи освіти і науки там уже вийшли на новий рівень, давно принесли свої плоди. Реформа, що стартувала в Україні у 2018 році, передбачає системну трансформацію сектору, головна мета якої – «нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до вищих навчальних закладів. Головним завданням освіти «має бути формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання і культурний розвиток країни» (Про освіту: Закон України від

05.09.2017). У науковій сфері реформа покликана «зупинити ізоляцію і стагнацію у сфері досліджень, сформувавши запит на якісну підготовку дослідників та якісні розробки в галузі фундаментальних і прикладних наук, скоротити розрив між дослідженнями та впровадженням їх результатів, інтегрувати вищу освіту й науку України в освітній та дослідницький простір Європейського Союзу» (Про освіту: Закон України від 05.09.2017). Це - тези закону «Про освіту», і не погодитися з ними важко. Зараз часто можна почути, що реформи, які запроваджує Україна, багато в чому наслідують польські. Це стосується і реформи системи шкільної освіти.

Треба зазначити, що спроби аналізу та вивчення освітніх реформи в Польщі та порівняння їх із українськими робили такі вітчизняні дослідники: А. Василюк, Л. Гриневич, О. Ляшенко, В. Пасічник, К. Савина, Е. Лодзинська, Є. Матвішин, О. Бондаренко, В. Моцок, К. Павловський, М. Сивець, Ю. Федорець, І. Ходжило та інші.

Метою статті є порівняння шкільних реформ України та Польщі, виявлення їх відмінностей, а також аналіз базових принципів освітнього процесу двох країн.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нагадаємо, що згідно нової редакції Закону «Про освіту» від 05.09.2017 р. в освітній сфері України впроваджуються наступні зміни: навчання у школі діти можуть розпочинати в 6 чи 7 років. Коли відправляти дитину до школи, обиратимуть вже самі батьки. Буде створено тривірневу освіту: початкова триватиме 4 роки (започаткована з 2018 року Нова українська школа НУШ), базова середня – 5 років, набере чинності з 2022 року і профільна середня (ліцеї, заклади професійної середньої освіти) – навчання триватиме лише 3 роки, з 2027 року. Профільна середня освіта матиме два напрями – професійна і загальноосвітня. Це дозволить учневі вибрати ту систему, яка йому більше підходить. Професійна освіта передбачає вивчення тих предметів, які потрібні на ринку, з урахуванням всіх здібностей учня. Загальноосвітня дозволить вивчити основні предмети без урахування особливих потреб. Таким чином, за новим законом освіта триватиме не 11, а 12 років. Після закінчення кожного рівня навчання, учні складатимуть державну підсумкову атестацію. Моніторинг дозволить перевірити ефективність нової програми, підручників, знання і вміння сертифікованих вчителів доносити інформацію. Окрім того, педагоги будуть проходити щорічний контроль, здобувати сертифікати та отримувати надбавки за досягнення у професійній сфері. Також у новій школі сприятимуть розвитку інклюзивної освіти, яка могла б забезпечити доступ до якісної освіти дітям з особливими потребами. Наприклад, проводитиметься навчання дітей віком від 2 до 18 років. Фінансування центрів відбуватиметься за рахунок державної субвенції. Керівником центру буде директор, обиратимуть його строком на 3 роки, він найматиме працівників та контролювати роботу усього центру. Відбуватимуться вибори директора. Перебувати на посаді він матиме право лише дві каденції, кожна по 6 років. Після закінчення терміну призначатимуть нову людину.

Школа буде зобов'язана звітувати про свої витрати на спеціально створеному сайті. Автори цього нововведення запевняють, що батьки та всі охочі мають право бачити та контролювати, на що витрачаються державні кошти. Це допоможе знизити рівень корупції та розкрадання державного майна. Така прозора система, до слова, вже існує у багатьох європейських країнах, і має суттєвий успіх.

Щорічно перевірятимуться навчальні заклади спеціально створеним «Агентством забезпечення освіти». Інспектори оцінюватимуть стан шкіл, роботу вчителів та керівників. Також з часом впровадять нову посаду омбудсмена. Обиратиме його Кабінет міністрів України строком на 5 років. Головне завдання омбудсмена – розгляд

скарг чи пропозицій батьків та учнів, вчителів, викладачів, надання рекомендацій і порад закладам освіти. Омбудсмен повинен звертатиметься до органів влади з виявленими правопорушеннями та намагатиметься усунути їх якомога швидше.

Вчителі зможуть самостійно обирати методiku навчання школярів. Головне, щоб методика відповідала вимогам новоствореної навчальної програми. Подання матеріалу повинне бути систематизоване, цілісне та зрозуміле всім учням класу (Про освіту: Закон України від 05.09.2017).

Що бачимо у сусідів? Свою систему освіти поляки почали реформувати ще в далекому 1991 році. Рівень освіти в Польщі сьогодні є досить високим, про що свідчить значний відсоток зарубіжних студентів (і українських у тому числі) у польських вишах. Після приєднання до Європейського Союзу Польща адаптувала свою систему освіти до європейських стандартів та долучилася до Міжнародних норм класифікації освіти (ICSED). Дипломи провідних польських вищих навчальних закладів визнаються всіма країнами Європи, Америки та Канади, тому наслідування саме такого «взірця» є далеко не найгіршим варіантом.

Рівні освіти у Польщі поділено на дошкільну, початкову, середню та професійну. Тобто, це по суті чотирирівнева система, три рівні якої є обов'язковими для отримання атестату. Дошкільна освіта у Польщі проходить у два етапи: для дітей у віці до 3 років - у дитячих яслах, які в 2011 році були переформатовані у дитячі клуби; а для дітей у віці 3-6 років - у дитячих садочках (*przedszkole*) та підготовчих класах в початкових школах та в інших дошкільних закладах (*zerowka*). До 2011 року ясла, в яких виховуються діти до 3 років, перебували у підпорядкуванні системи охорони здоров'я і вважалися установами, які надають медичні послуги. Сьогодні ці заклади переведені в компетенцію Міністерства праці та соціального захисту. Власне, термін «дошкільна освіта» майже не використовується в Польщі; натомість вживають «дошкільний догляд» або «дошкільне виховання». Діти віком 3-4 років відвідують дошкільні установи на добровільній основі, відповідно рішення батьків. 5-6-річні діти мають пройти обов'язкове однорічне підготовче навчання для зарахування до школи. Починаючи з 2014/2015 навчального року, усі діти мають йти до школи у 6 років. Діти можуть відвідувати як муніципальні, так і приватні заклади (Василюк, 2002).

Саме на цьому рівні можемо помітити різочу відмінність: акцент на дошкільній підготовці, як фізичній, так і психоемоційній, є важливою передумовою шкільної адаптації в польській шкільній системі. Це надзвичайно важливий момент, який давно під пильною увагою дитячих психологів. В Україні поки даний рівень дошкільної освіти відсутній як обов'язковий.

Початкова освіта (*szkola podstawowa*) охоплює перші 6 років навчання і є безкоштовною для всіх учнів. Наприкінці шостого класу проводиться зовнішнє обов'язкове тестування. У Польщі існують наступні типи **середніх шкіл**:

- молодші класи середньої школи, що є обов'язковими для всіх: 3 класи гімназії (*gimnazjum*). Після їх закінчення проводиться зовнішній стандартний екзамєн, обов'язковий для всіх учнів, який дає доступ до старших класів середньої освіти;

- старші класи середньої школи: 3 класи загально-педагогічного ліцею (*liceum ogólnokształcące*), випускники якого отримують атестат зрілості (*świadectwo maturalne*) після складання випускних екзамєнів (*egzamin maturalny*) або матура; 3 класи основної професійної школи (*zasadnicza szkoła zawodowa*), випускники якої отримують диплом, що підтверджує їх професійну кваліфікацію; 4-річний технікум (*technikum*), де студенти можуть отримати диплом, що підтверджує їх професійну кваліфікацію, а також можуть здати екзамєни на атестат зрілості та отримати його;

- заклади післяшкільної освіти (*szkola policealna*): для тих, хто отримав середню освіту, пропонуються програми до 2,5 років навчання, по завершенню яких учні отримують дипломи про професійну кваліфікацію (Громов, 2007).

Щодо базових принципів у новій школі в Україні, то формулою нової школи є переконання, що «школа має бути в авангарді суспільних змін». Погляди сучасних дітей, їх спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Для них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. Життя для них – це постійне творення, гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою. Тому нова школа покликана дати учневі 10 основних компетентностей:

1. Спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

3. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

4. Уміння вчитися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

5. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

6. Математична компетентність. Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

7. Ініціативність і підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

8. Обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння

власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

9. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

10. Соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного розмаїття (Про освіту: Закон України від 05.09.2017).

Надзвичайно потрібні, а головне - затребувані у сучасному світі компетенції. Залишимо поки поза увагою інструменти їх втілення, повернемося до заявленої теми нашої статті, а саме - на що спрямовує своїх вихованців польська шкільна освіта. Найголовнішими документами, які окреслювали базові принципи реформування освіти у Польщі, були: «Головні напрямки у вдосконаленні системи освіти в Польщі» (1994 р.) та «Програмні підстави обов'язкових загальноосвітніх предметів» (1997 р.). Згідно з ними, пріоритетом для польської системи освіти є виховання людини, яка легко використовує сучасні досягнення, розуміє світ та добре орієнтується в життєвих труднощах, сприймає різні точки зору людей. Це людина, яка засвоїла знання, що допомагають їй у мистецтві життя з іншими людьми, високогуманна, культурна, яка є частиною світу і займає в ньому своє місце, розвиває власні здібності й інтереси, удосконалюється фізично та духовно. Нова школа, в свою чергу, гарантує учням безпечно та корисно для здоров'я навчання, побудову власних систем цінностей, їх становлення та вдосконалення. Школа взяла на себе обов'язки привчати дітей до самостійності шляхом забезпечення високого рівня внутрішнього самоврядування. Вона відмовилася від єдиної освітньої програми у старших класах та запропонувала учням самостійний вибір своєї майбутньої професії. З часом були створені різноманітні навчальні програми для учнів з різними інтересами. Відкрито спецкласи для школярів, які цікавляться полоністикою, історією, літературою, інформатикою, філософією, іноземними мовами, античною культурою та латиною, артистичним мистецтвом (для цієї спеціалізації створювались цілі артистичні школи), біологією, географією, хімією, екологією, фізикою та астрономією, математикою, фізкультурою, музикою, військовою підготовкою, валеологією, технічними науками.

Результати польської реформи середньої школи підбила Міжнародна програма оцінювання учнів (PISA). Згідно з її даними, за таким показником, як читання, 15-річні польські учні піднялися на 14-у сходинку в світі, залишивши позаду ровесників зі США, Швеції, Франції, чи Німеччини. Непоганий результат, чи не так?

5. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнюючи вищевикладене, можна резюмувати, що зміни української системи освіти дуже схожі на ті, які проходили у Польщі в кінці 80-х – на початку 90-х рр.: як там, так і у нас сьогодні збільшився термін освіти в початковій школі, також запроваджено професійну освіту в старшій школі, змінюється підпорядкування освітніх закладів за адміністративним принципом (децентралізація шкіл), робиться акцент не на зазубрювання, а на розуміння предметів, надається більша свобода особистості дитини та вчителя тощо. До 1989 року система освіти Польщі (як і в Україні) виконувала ідеологічне замовлення, спрямоване на виховання людини, яка сповідувала б комуністичні цінності. Незважаючи на зовнішні відмінності у системах освіти, а також

педагогічних інституцій, освітні цілі були взаємопов'язаними в усіх «братніх країнах». Таку єдність можна було пояснити «єдиними стандартами країн соціалізму» хоча, насправді, прикладом для всіх, у тому числі, й для Польщі, були освітні орієнтири ЄСРР. Починаючи від 1989 р., у Польщі постає завдання відійти від цих стандартів та орієнтуватися на інші, засновані на демократизмі, гуманізмі та взаємоповазі (Fedorik, 2005, 99). Україна від освітніх стандартів ЄСРР відходила поступово, але чіткий вектор західних реформ вибрала лише зараз, закріпивши його в новому законі, успішна реалізація котрого потребує багато зусиль як від влади, так і від суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Реформы высшего образования в постсоциалистических странах Европы на рубеже веков / В. И. Андреев, В. А. Степанов. – Минск : НИО, 2000. – 96 с.
2. Василюк А. Польща і Україна: концептуальні підходи до реформування системи оцінювання (порівняльний аналіз) / А. Василюк // Освіта і управління. – 2002 – Т. 4. – № 3-4. – С. 40-44.
3. Гриневич Л. Децентралізація управління освітньою системою (на прикладі Польщі) / Л. Гриневич // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. – № 3-4. – С. 58-62.
4. Громов Є. В. Порівняльний аналіз напрямів реформування освіти у Польщі та в Україні наприкінці ХХ століття / Є. В. Громов // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Харків, 2007. – С. 567-570.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Освіта в Польщі: дошкільна, шкільна, середня, медична, післядипломна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wikifr.xyz/osvita/serednju-osvitu-i-shkoli/131376-osvita-v-polshhi-doshkilna-shkilna-seredne.html>.
7. Система освіти в Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wyr.com.ua/sistema-osviti-v-polschi.html>.
8. Федорик Ю. Реформи польської освіти: досягнення й протиріччя / Ю. Федорик // Педагогіка: Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2005. – С. 99-101.
9. Хоменко К. П. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти Польщі / К. П. Хоменко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Дод. 1 до Вип. 5, Том I (52) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ : Гнозис, 2014. – С. 385-391.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА ПОЛЬШИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ШКОЛЬНЫХ РЕФОРМ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье исследуются основные изменения, введенные в образовательной системе Украины, с принятием нового закона «Об образовании» в сентябре 2017 года. Сопоставлены реформы, проведенные польским правительством в свое время с аналогичными в Украине. Поскольку оба государства вышли из постсоциалистического лагеря, то и путь реформ они преодолевают очень похожий. Автор одновременно акцентирует внимание и на различии образовательных систем Польши и Украины. Также проанализированы основные компетентности средней школы, которые

запустулированы в законе «Об образовании», и те навыки и знания, которые предлагает своим воспитанникам средняя школа в Польше.

Ключевые слова: образование, школа, реформа, начальная школа, гимназия, лицей, компетентности.

EDUCATIONAL SYSTEM OF POLAND THROUGH THE PRISM OF SCHOOL REFORMS IN UKRAINE

Abstract. The article examines the major changes introduced in the education system of Ukraine with the adoption of the new law "About Education" in September 2017. Compared to the reforms carried out by the Polish government in the past with those in Ukraine.

Because of both countries are from a post-socialist camp, the path of reform is similar. It is justified that the changes in the Ukrainian education system are very similar to those that took place in Poland in the late 1980s and early 1990s. Starting in 1989, Poland has been tasked with moving away from the educational orientations of the USSR. Ukraine has been gradually moving away from the educational standards of the USSR, but has chosen a clear vector of Western reforms only now, enshrining it in the new law, a successful implementation that requires a lot of effort both from the authorities and from society as a whole.

The author also emphasizes the differences between the educational systems of Poland and Ukraine. Education levels in Poland are divided into pre-school, primary, secondary and vocational. So, it is essentially a four-tier system, three levels of which are required for the certificate. Pre-school education in Poland is divided into two stages: for children under the age of 3 in a nursery, which in 2011 was reformatted into children's clubs; and for children aged 3-6 years in kindergartens and preparatory classes in elementary schools and other pre-schools. At this level that we can see a striking difference: the emphasis on preschool preparation, both physical and psycho-emotional, is an important prerequisite for school adaptation in the Polish school system. This is an extremely important point that has long been under the scrutiny of child psychologists. In Ukraine, abandoned pre-school education is not compulsory.

It also analyzed the main competences of the secondary school, postulated by the new reform of the Law on Education, and the skills and knowledge offered by its secondary school in Poland today. The priorities of the Polish education system, the most important of which are the education of a person who easily utilizes modern achievements, understands the world and is well-guided in life's difficulties, are analyzed by different perspectives of people. It is a person who has mastered the knowledge that helps him in the art of living with other people, a highly humane, cultural, who is a part of the world and takes his place, develops his own abilities and interests, perfects himself physically and spiritually.

Keywords: education, school, reform, elementary school, gymnasium, lyceum, competences.